

4. Гісторыя беларускай дзяржаўнасці ў канцы XVIII – пач. XXI ст. У 2 кн. Кн.1 /А.А. Каваленя [і інш.]; Нац. акад. навук Беларусі, Ін-т гісторыі. – Мінск: Беларуская навука, 2011. 584 с.
5. Вольная Беларусь. 1917. 19 окт.
6. Программа Белорусской Социалистической Громады (принята III партийным съездом 14 - 25 октября 1917г.). // Палітычныя партыі Беларусі. – Мінск, 1994.
7. Дэкларацыя Беларускай партыі сацыялістаў-рэвалюцыянераў, даложаная на Беларускім з'ездзе ў Вільні 10 чэрвеня 1919г.// Беларуская думка, 1919. 20 чэрв.

УДК 94(476)“19”+352.075(476)(091)+351.713(476)(091)

ПАЎНАМОЦТВЫ ЗЕМСКІХ НАЧАЛЬНІКАЎ У ФІНАНСАВА-ПАДАТКОВАЙ СФЕРЫ І СПРОБЫ ІХ РЕАЛІЗАЦЫІ Ў БЕЛАРУСКАЙ ВЁСЦЫ

Г.А. Страленя

*Белорусский государственный университет,
пр.Независимости, 4, 220030, г.Минск, Беларусь; as280388@mail.ru*

У артыкуле адлюстраваны асноўныя напрамкі адміністрацыйных паўнамоцтваў земскіх начальнікаў, паказаны паўнамоцтвы земскіх начальнікаў у фінансавай сферы і сферы падаткаабкладання, зроблены ўпор на практычную рэалізацыю імі функцый, звязаных з кантролем над фінансава-гаспадарчай дзейнасцю валасных праўленняў і ўстаноў дробнага крэдыту ў беларускіх губернях.

Ключавыя словы: земскія начальнікі; адміністрацыйныя і судовыя ўстановы; беларускія губерні.

ПОЛНОМОЧИЯ ЗЕМСКИХ НАЧАЛЬНИКОВ В ФИНАНСОВОЙ СФЕРЕ И СФЕРЕ НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ И ПОПЫТКИ ИХ РЕАЛИЗАЦИИ В БЕЛОРУССКОЙ ДЕРЕВНЕ

А.А. Страленя

*Белорусский государственный университет,
пр.Независимости, 4, 220030, г.Минск, Беларусь; as280388@mail.ru*

В статье отражены основные направления административных полномочий земских начальников, показаны полномочия земских начальников в финансовой сфере и сфере налогообложения, сделан упор на практическую реализацию ими функций, связанных с контролем над финансово-хозяйственной деятельностью волостных правлений и учреждений мелкого кредита в белорусских губерниях.

Ключевые слова: земские начальники; административные и судебные учреждения; белорусские губернии.

POWERS OF DISTRICT CAPTAINS IN FINANCE AND TAXATION SPHERE AND ATTEMPTS TO IMPLEMENT THEM IN THE BELARUSIAN VILLAGE

H.Stralenia

Belarusian State University, Niezavisimosti Ave., 4, 220030, Minsk, Belarus; as280388@mail.ru

The article depicts main spheres of the administrative powers of district captains, shows district captains' powers in finance and taxation, the emphasis is made upon practical realization of their functions connected with financial and economic activity control of district authorities and small credit institutions in the Belarusian provinces.

Keywords: district captains; administrative and judicial institutions; the Belarusian province.

Рэформа мясцовага кіравання 1889 г. у Расійскай імперыі, згодна якой была ўведзена пасада земскіх начальнікаў, закранула не толькі адміністрацыйную, але і судовую сістэму. На земскіх начальнікаў былі ўскладзеныя шырокія паўнамоцтвы. Прыярытэтным кірункам у іх дзейнасці павінна было стаць ажыццяўленне адміністрацыйных функцый, у тым ліку рэгуляванне пытанняў землеўпарадкавання сялян, вырашэнне спрэчак паміж памешчыкамі і сялянамі, ажыццяўленне нагляду за дзейнасцю органаў і асоб сялянскага самакіравання. Новы інстытут улады пачаў

дзейнічаць у Віцебскай, Мінскай і Магілёўскай губернях толькі ў 1901 г., а ў Віленскай, Гродзенскай і Ковенскай губернях - ў 1903 г.

Адным з асноўных напрамкаў дзейнасці земскіх начальнікаў у адміністрацыйнай сферы быў кантроль над органамі сялянскага самакіравання. Гэта прадугледжвала правядзенне рэвізій валасных і сельскіх праўленняў, разгляд скаргаў адносна дзейнасці органаў сялянскага самакіравання [1, с. 513]. Акрамя таго, земскія начальнікі мелі права ўносіць пытанні на разгляд валасных сходаў, а таксама рэгуляваць прынятыя імі рашэнні. У выпадку, калі рашэнне супярэчыла закону, земскія начальнікі маглі накіраваць яго разам са сваім заключэннем аб адмене ў павятовы з'езд. Для ажыццяўлення функцый кантролю над сельскімі службовымі асобамі яны мелі шырокія магчымасці. У выпадку неправамерных дзеянняў у якасці пакарання земскія начальнікі выкарыстоўвалі вымову, грашовае спагнанне ў памеры да 5 руб. ці арышт тэрмінам да 7 дзён. Пастановы земскіх начальнікаў пры гэтым з'яўляліся канчатковымі і не маглі быць абскарджаны ў павятовым з'ездзе або губернскай прысутнасці. У выпадку больш істотных парушэнняў закона валаснымі і сельскімі службовымі асобамі земскія начальнікі мелі права часова адхіліць іх ад пасады і накіраваць прапанову аб звальненні або судовым разглядзе ў павятовы з'езд [1, с. 517].

Разам з тым, немалаважным у дзейнасці земскіх начальнікаў з'яўляўся кантроль за выдаткамі грашовых сродкаў, у тым ліку за станам мірскіх капіталаў, якія ствараліся ў якасці грашовага рэзерву для непрадбачаных сітуацый або пазык. Выдатак сродкаў мірскага капіталу разглядаўся сельскім сходам і зацвярджаўся павятовым з'ездам. Земскія начальнікі, у выпадку нязгоды з прысудам сельскага сходу, накіроўвалі яго для адмены ў павятовы з'езд разам са сваім заключэннем. Звесткі аб стане мірскіх капіталаў, а таксама аб паступленні мірскіх грашовых і натуральных павіннасцяў яны прадстаўлялі ў губернскую прысутнасць [9, л. 2]. Акрамя таго, яны павінны былі сачыць за фінансавым станам сельскіх устаноў дробнага крэдыту, у тым ліку пазыкова-ашчадных кас, таварыстваў, дапаможных кас, сельскіх банкаў былых удзельных сялян [1, с. 514]. У кампетэнцыю земскіх начальнікаў уваходзіла назіранне за зборам нядоімак сялянскіх таварыстваў, размеркаваннем падаткаў і збораў, прыняцце мер па забеспячэнні жыхароў участка харчаваннем, падрыхтоўка звестак аб прадастаўленні ільгот па падатках і зборах.

Да ліку абавязкаў земскіх начальнікаў адносілася прыняцце неабходных мер у выпадку выяўлення неабгрунтаванай растраты грашовых сродкаў. Характэрным прыкладам з'яўляецца справа аб крадзяжы сродкаў з пазыкова-ашчаднай касы Самахвалавіцкай воласці Мінскага павета. Інспектар дробнага крэдыту Мінскага аддзялення Дзяржаўнага банка правёў рэвізію пазыкова-ашчаднай касы Самахвалавіцкай воласці і выявіў нястачу ў памеры 180 руб. 31 кап. У справаздачы аб рэвізіі ён адзначыў, што за «паказной знешнасцю было замаскіравана няправільнае вядзенне касы, якое мяжуе са злачыннасцю» [4, л. 2]. Інспектар звярнуў увагу на неабходнасць адхіліць ад пасады старшыню праўлення М. Лішая і скарбніка І. Пазняка, прымусіўшы іх да заканчэння высвятлення абставінаў справы ўнесці неабходную суму. У сваю чаргу М. Лішай і І. Пазняк у сваіх паказаннях абвінавацілі ў растраце грашовых сродкаў былога рахункавода касы М. Вашчылку. Рахункавод вінаватым сябе не прызнаў і абвінаваціў у растраце праўленне касы. Па рашэнні земскага начальніка 1-га ўчастка Мінскага павета старшыня праўлення і скарбнік атрымалі строгую заўвагу, але захавалі свае пасады, паколькі «службовыя асобы добраахвотна папоўнілі пазыкова-ашчадную касу на тую суму, якая адсутнічала» [4, л. 6]. Земскі начальнік забараніў валасному старшыні захоўваць грошы ў шафе касы, куды ён меў свабодны доступ [4, л. 9].

Земскім начальнікам даводзілася часта аператыўна вырашаць канфліктныя сітуацыі, звязаныя з фінансава-гаспадарчай дзейнасцю сельскіх таварыстваў і валасных праўленняў. Да прыкладу, у Рубяжэвіцкай воласці Мінскага павета сяляне сабралі грошы на рамонт народнага вучылішча. Рамонтныя работы былі ўскладзены на падрадчыка Бярковіча па загадзя складзеным каштарысе. З-за някаснага рамонту сельскі сход не прыняў будынак. Падрадчык папрасіў умяшання земскага начальніка і

прадставіў яму падроблены дакумент, дзе спецыяльна не былі пазначаны некаторыя пункты каштарысу, каб рамонт быў прызнаны здавальняючым. Земскі начальнік 5-га ўчастка Мінскага павета вызначыў падробку дакумента і прыняў рашэнне не выдаваць падрадчыку 250 руб. і вярнуць 165 руб. авансу. Пасля выяўлення падробкі дакумента Бярковіч уцёк з мястэчка і адшукваўся следствам [8, л. 18-19].

На прадстаўнікоў мясцовых органаў улады быў таксама ўскладзены кантроль за выплатай сялянамі грашовых павіннасцяў. Яны павінны былі падаваць у губернскія прысутнасці ведамасці аб паступленні казённых, земскіх і мірскіх збораў [7, л. 22]. Земскія начальнікі павінны былі таксама спаганяць падаткі і з яўрэяў-мяшчан, якія пастаянна пражывалі ў межах земскага ўчастка [10, л. 2]. Паступленне падаткаў кантралявалася губернатарамі. У прыватнасці, віцебскі губернатар 19 студзеня 1910 г. накіраваў земскаму начальніку 1-га ўчастка Віцебскага павета цыркуляр, дзе паказаў на слабое паступленне збораў у казну на яго ўчастку, а таксама на несвоечасовае паступленне ведамасцяў аб падатках [7, л. 22]. Акрамя таго, губернатары звярталі ўвагу земскіх начальнікаў і на размеркаванне валаснымі сходамі мірскіх збораў. Да прыкладу, мінскі губернатар накіраваў цыркуляр земскім начальнікам, дзе адзначыў, што многія валасныя сходы нераўнамерна размяркоўваюць грашовыя падаткі на зямлю [11, л. 1].

Земскія начальнікі кантралявалі таксама дзейнасць валасных праўленняў па спагнанню падаткаў. У многіх выпадках загружанасць мясцовых органаў улады не дазваляла ім эфектыўна выконваць гэтыя функцыі. Да прыкладу, мяшчанка Б. Гольдберг паскардзілася ў Мінскую губернскую прысутнасць на земскага начальніка 5-га ўчастка Бабруйскага павета Касторскага за доўгатэрміновы разгляд яе справы [3, л. 1]. Касторскі не разглядаў яе скаргу на валасное праўленне аб спагнанні падаткаў больш за 7 месяцаў. У губернскай прысутнасці супраць Касторскага была ўзбуджана дысцыплінарная вытворчасць [3, л. 22]. У якасці тлумачэння земскі начальнік назваў вялікую загружанасць у сувязі з землеўпарадкавальнай працай і харчовай кампаніяй [3, л. 21]. Яны сачылі і за паступленнем мірскіх грашовых павіннасцяў і ў выпадку нядоімак павінны былі прымаць меры, у тым ліку і праводзіць тлумачальныя гутаркі з сельскімі жыхарамі [9, л. 417]. Земскі начальнік 2-га ўчастка Гродзенскага павета рэгулярна накіроўваў цыркулярныя заўвагі валасным праўленням ў сувязі з несвоечасовым спагнаннем мірскіх збораў [6, л. 54]. У абавязкі земскіх начальнікаў ўваходзіў таксама кантроль за пераводам сялян з натуральных павіннасцяў на грашовыя [9, л. 416 - 417].

Пасля адмены прыгоннага права і амаль да пачатку XX ст. практычна захаваўся падзел сялянства на шэраг катэгорый, якія адрозніваліся па характары надзельнага землеўладання, умовах выкупу і памерах плацяжоў [6, с. 210]. У гэтай сувязі, асаблівае месца ў адміністрацыйна-распарадчай дзейнасці земскіх начальнікаў адводзілася ўрэгуляванню пазямельных адносін вечных чыншавікоў, праваслаўных арандатараў, аднаверцаў і старавераў. Сервітутныя і чыншавыя правы часта выступалі ў якасці прычыны шматлікай колькасці скаргаў і хваляванняў у весцы, чыншавікі не пераставалі змагацца за свае правы і перагляд спраў нават у пачатку XX ст. [8, с. 13].

Асаблівае месца ў адміністрацыйна-распарадчай дзейнасці земскіх начальнікаў адводзілася ўрэгуляванню пазямельных адносін вечных чыншавікоў, праваслаўных арандатараў, аднаверцаў і старавераў. Выкупныя акты на ўчасткі зямлі аднаверцаў і старавераў зацвярджаліся на пасяджэнні губернскай прысутнасці [2, с. 446 - 450]. Пры гэтым земскія начальнікі павінны былі даць звесткі аб наяўнасці нядоімак па арэнднай плаце, якія прылічаліся да выкупных пазык. Да прыкладу, пры зацвярджэнні выкупных актаў мяшчан-старавераў маёнтка Клін Барысаўскага павета Мінская губернская прысутнасць звярнулася да земскага начальніка з просьбай сабраць і прадаставіць звесткі аб запазычанасцях арэнднай платы, якія былі дададзеныя да выкупных пазык [5, л. 2].

Адміністрацыйна-распарадчая дзейнасць земскіх начальнікаў ўключала шэраг напрамкаў. Пры яе рэалізацыі асноўнае месца адводзілася ажыццяўленню кантролю над органамі сялянскага самакіравання. Фіскальная ж функцыя не была рэалізавана ў поўнай меры, нягледзячы на актыўную працу ў гэтай сферы. Па прычыне вялікай

загружанасці земскія начальнікі не маглі аператыўна рэагаваць на ўсе пытанні, якія ўзнікалі, што прыводзіла да зацяжных канфліктных сітуацый. У той жа час кантроль за сялянскімі фінансава-гаспадарчымі ўстановамі шмат у чым спрыяў захаванню грашовых сродкаў.

Бібліяграфічныя спасылкі:

1. Высочайше утвержденное Положение о земских участковых начальниках: 12 июля 1889 г., № 6196 // Полное собрание законов Российской империи. Собрание 3 : в 33 т. СПб., 1891. Т. 9. С. 508–535.
2. Высочайше утвержденное мнение Государственного совета о поземельном устройстве единоверцев и старообрядцев, проживающих во владельческих землях в белорусских губерниях : 4 июня 1901 г., № 20246 // Полное собрание законов Российской империи. Собрание 3 : в 33 т. СПб., 1903. Т. 21. С. 446–450.
3. Дело по жалобе мещанки села Лагерная Слобода Брожской волости Бобруйского уезда Гольдберг о неправильных взысканиях с нее сборов за землю и медленных действиях земского начальника 5 уч. по этому вопросу // НГАБ. Ф. 1595. Воп. 1. Спр. 8374.
4. Дело по обвинению должностных лиц Самохваловичской волости в растрате // НГАБ. – Ф. 259. Воп. 1. Спр. 79.
5. Журнал присутствия об утверждении выкупных актов на участки земли мещан-старообрядцев // НГАБ. Ф. 1595. Воп. 2. Спр. 233.
6. Кахановіч, А.Г. Сацыяльная трансфармацыя беларускага грамадства (1861–1914 гг.). Мінск : БДУ, 2013. – 335 с.
7. Копии циркуляров, издаваемых земскими начальниками для волостных судов, волостных и сельских старшин по разным вопросам // НГАБ у Гродна. Ф. 18. Воп. 1. Спр. 35.
8. Макарэвіч В. "Панскі разбор шляхты": абезземельванне чыншавікоў у другой палове XIX ст. і чыншавая рэформа 1886 г. у Беларусі / Віталь Макарэвіч // Беларускі гістарычны часопіс: навукова-гэарэтычны, навукова-метадычны часопіс. 2011, № 4. С. 3–14.
9. Отношение о поступлении налогов в казну (о задолженности крестьян-заемщиков Поземельного крестьянского банка) // НГАБ. Ф. 2811. Воп. 1. Спр. 1.
10. Отчет о деятельности Минского уездного съезда, земских начальников и волостных судов Минского уезда за время с 1901 по 1903 гг. // НГАБ. Ф. 1595. Воп. 1. Спр. 77.
11. Предписание присутствия уездным съездами земским начальникам Минской губернии от 23 июня 1905 г. о доставлении сведений о мирских денежных и натуральных повинностях и о состоянии мирских запасных капиталов за 1904 г. // НГАБ. Ф. 1595. Воп. 1. Спр. 629.
12. Представление земского начальника 1-го участка Пинского уезда о разъяснении вопроса по взысканию налогов с евреев имеющих постоянное место жительства в пределах земского участка // НГАБ. Ф. 1595. Воп. 1. Спр. 165.
13. Циркулярное предписание минского губернатора земским начальникам с разъяснением порядка взимания мирских сборов с надельных и купленных земель и о представлении сведений о мещанах, владеющих недвижимым имуществом по волостям Минской губернии // НГАБ. Ф. 1595. Воп. 1. Спр. 628.

УДК 338(476)(091)(043.3)

ГОСУДАРСТВЕННОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ КРЕДИТНО-БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЫ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ В УСЛОВИЯХ МАКРОЭКОНОМИЧЕСКОЙ И ФИНАНСОВОЙ СТАБИЛИЗАЦИИ ЭКОНОМИКИ (1996-2001ГГ)

М.В. Тозик

*Белорусский государственный университет,
пр.Независимости, 4, 220030, г.Минск, Беларусь; tozik_maksim@tut.by*

В статье проанализированы мероприятия по усилению государственного регулирования кредитно-банковской системы Республики Беларусь. На основе анализа действий по некоторой реорганизации кредитно-банковской системы и трансформации ее законодательной базы, исследования Основных направлений социально-экономического развития Республики Беларусь на 1996–2000 год (ОНСЭР), был сделан вывод о том, что преобразования в области кредитно-банковской системы были осуществлены в рамках идей, заложенных в ОНСЭР. Также внимание было уделено реакции на происходящие процессы со стороны политических и научных деятелей пропрезидентской и либеральной позиции. В